

FSM İLMÎ ARAŞTIRMALAR
İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi

FSM SCHOLARLY STUDIES
A Journal of Humanities and Social Sciences

Sayı / Number 1
2013 Bahar / Spring

<http://dergi.fsm.edu.tr>

“İtrî’nin Na’tının Şerhi”

Türkân Alvan*

Özet

Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi (ö.1711?) eşsiz besteleriyle Türk Musikîsi’nde çığır açan ve çağları aşan bir şöhrete sahiptir. Kaynaklar İtrî Efendi’nin başarılı bir şair olduğunu belirtiyorsa da elimizde dîvânı yoktur ve şiirleri kimi tezkirelerde ve mecmualarda dağınık bir hâldedir. Güfte mecmualarındaki bestekârı olduğu şiirlerin ise hangilerinin kendisine ait olduğunun tespit edilemeyişi ve aynı dönemde yaşamış İtrî mahlaslı başka bir şairin varlığı onun şiirlerinin incelenmesini güçleştirmektedir. Çalışmamızda bu nedenle kendisinin yazdığını ve bestelediğini bildiğimiz tek na’tını şerh etmek istedik. Bu sayede İtrî’nin edebî ve tasavvufî kimliği kimliği değerlendirilecektir. Bu çalışmada ayrıca tarafımızdan UNESCO’nun ilan ettiği 2012 yılını bestekâr İtrî’yi Anma etkinliklerine katkı ve yeni bir bilgi olarak bugüne dek bestesinin anonim sanıldığı “Şem-i ruhuna cismimi pervâne düşürdüm” adlı eserin bestesinin İtrî’ye ait olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İtrî, musikî, na’t, peygamber sevgisi, tasavvuf

“The Commentary on ‘Na’t’ Written by İtrî”

Abstract

Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi (ö.1711?) has a groundbreaking reputation in Turkish Classical Music with his compositions which exceeds the centuries. Although the sources indicate that İtrî Efendi was a successful poet, we do not have a Divan, including his poems can be found in some of the collection of biographies and periodicals in a disconnected way. The fact that it is not confirmed which poems belong to him among his compositions and there exists another poet called İtrî makes it difficult to examine his poems. Hence, we would like to examine his only na’t (a poem written to praise Prophet Mohammed) which is certain to have been written and composed by him. İtrî’s literary and Sufi identity will be evaluated in this work. This work establishes a new fact that the anonymous composition called “Şem-i ruhuna cismimi pervâne düşürdüm (My body is a moth revolving around the candle of your soul)” belongs to İtrî. This fact is a contribution to the İtrî year activities declared by UNESCO in 2012.

Keywords: İtrî, Turkish classical music, na’t, love for the Prophet Mohammed, sufism

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, talvan@fsm.edu.tr

Giriş:

XVII. yüzyıl hem Klasik Türk Şiirinin hem de Türk Musikîsinin zirveyi yaşadığı bir dönemdir. Osmanlı geleneğinde sanat bir bütündü ve sanatkârlar sanatın bir dalında değil; edebiyat, musikî, hatt gibi birden çok alanda söz sahibiydiler. Emsal olarak Celvetî Pîri Aziz Mahmud Hüdaî (ö.1628) hem şair hem dinî musikî sahasında temcid, tesbih, tevşih türünde pek çok seçkin eserin bestekârıdır.¹ Yine Mevlevî Fasih Ahmed Dede (ö.1699) selefine örnek olan çok başarılı bir dîvân şairi ve hattattı.² Osmanlı musiki geleneğinin kurucularından biri olan, XVII. yüzyıl bestekârı Hafız Post (ö.1694) ve talebesi İtrî de bestekârlığı yanında hattat ve şair oluşları nedeniyle adlarından söz ettirmişlerdir.

Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi, XVII. yüzyıl Klasik Türk Musikîsi'nde en büyük bestekârlarından biridir. Bu büyük sanatkârın ailesi, hayatı, hakkındaki bilgilerin çoğu rivayete dayandığı için gerçekliği günümüzde de tartışılıyorsa da³ elimizde eserleri az diye kimse İtrî'nin bestekâr yönünün zayıf olduğunu iddia edemez. Onun Hâfız-ı Şirâzî'nin *Gülbin-i iyş mîdemed sâkî-i gülîzâr kû*" matlâlı gazelinden bestelediği Nevâkâr'ı, çeşitli makam ve usüllerin geçkileriyle Türk Musikîsine yeni bir üslup kazandıran muhteşem bir eserdir. Mevlevî âyinlerinden önce okunan Rast Na't-ı Mevlânâ'sı ve Segah Âyin-i Şerîfi de Mevlevî musikîsinin şaheserlerindedir. Segâh Tekbîr, Segah Salât-ı Ümmiye, Dilkeşhâverân Sâla, Mâye Cuma Salâsı, pençgâh, rast, rehâvî ve nühüft tevşihler, Enderûn Usûlü olarak da bilinen terâvih usûlü kendisinin dini mûsikî formlarındaki muhteşem eser ve terkiplerinden bazılarıdır. Lâ-dînî eserleri arasında ise Segâh yürük semâî "*Tûti-i mucize gûyem ne desen lâf değı*", Hisar Beste "*Câm lâ'lindir senin âyine rûy enverin*", ve Hisar Ağır Semâî "*Dil-i pür ızdırâbım mevce-i seylâbdır sensiz*" sayılabilir.

İtrî, Şeyhülislam Esad Efendi'nin belirttiğine göre, 1000'i aşkın bestesiyle çok verimli bir bestekârdır.⁴ Bu eserlerin çoğu unutulmuş ya da kaybolmuştur; notası elimizde mevcut bildiğimiz eserleri ise yukarıdakilerle birlikte 40 civarındadır. Ancak, güfte mecmualarında bestesi İtrî'ye ait birçok eser mevcuttur ve incelenmeyi beklemektedir. Yaptığımız bir araştırmada bazı güfte mecmualarında İtrî'nin yeni 32 bestesine rastladık. Mevlevîler arasında özel bir yeri olan, güftesi Sultan Veled'e atfedilen ve "Niyâz Âyini" olarak da bilinen, "Şem-i ruhuna cismimi pervâne düşürdüm" güfteli devrirevân usulünde örülen meşhur eserin bestesinin İtrî'ye ait olduğunu tespit ettik.⁵ Eserin güftekârı, bazı kaynaklarda meçhul olarak gösterilirken TRT repertuarında Sultan Veled'e ait olduğu belirtilse

1 Sadeddin Nuzhet Ergun, *Türk Müziği Antolojisi*, c.I, İstanbul, 1942, s.30.

2 Mustafa Çıpan, "*Fasih Ahmed Dede*", Diyanet İslam Ansiklopedisi, c.XII, İstanbul, 1995 s.213

3 Geniş bilgi için bkz: Nuri Özcan, "*İtrî*", DİA, c.XIX, İstanbul, 1999, s.220-221.

4 Şeyhülislam Esad Efendi, *Atrâbu'l-Âsâr*; İstanbul Ü. Ktp., Türkçe Yazmalar, 5229, 1739.

5 *Mecmûa-i Şarkiyât*, Süleymaniye Ktp., no:Y-214.

de son araştırmalar, bu eserin Afyon Mevlevihanesi postnişini, Hz. Mevlana’nın 7. nesilden torunu olan ve “Sultan Divânî” olarak bilinen Dîvâne Mehmed Çelebi Hazretlerine ait olduğunu göstermiştir.⁶ Netice itibarıyla Mevlevî ayinlerinde oldukça önemli bir yeri olan ve “Niyâz Âyini” olarak da bilinen, “Şem-i ruhuna cismimi pervâne düşürdüm” adlı eserin güftesi Dîvâne Mehmed Çelebi’ye; besitesi ise İtrî’ye aittir.

İtrî’nin şairliği hakkında da kesin bilgiler söylemek zordur. Sâlim Tezkiresi’nde onun müretteb bir Dîvân’ı olduğunu ve şairler arasında oldukça şöhretli olduğunu yazar.⁷ Ancak bu Dîvân maalesef günümüzde kayıptır. İtrî’nin elimizdeki şiirleri kimi tezkirelerde ve mecmualardakilerle sınırlıdır;⁸ ama dîvânının olmayışı onun şair olmadığı anlamına gelmez. Koca Râgıp Paşa’nın ifadesiyle: “Eğer maksûd eserse mısra-i berceste kâfidir.” Elbette İtrî’yi Fuzûlî, Bakî veya Şeyh Galib’le mukayese edemeyiz. Güftelerini seçerken gösterdiği titizliğe bakılırsa hakiki şiirin kalitesini tartacak kabiliyettir, İtrî. Üstelik büyük dîvân şairlerinin bile her şiiri şaheser değildir; onların da sıradan şiirleri vardır.

İtrî’nin şiirleri kolayca söylenivermiş hissi uyandıran, ama gerçekte kelime oyunları ve edebî sanatlarla inceltilmiş bir şiir sesine sahiptir. Onun şiirlerinde olabildiğince sade, ama etkileyici bir şiir dilini benimsediği gözlenir. Bu yönüyle Klasik Türk Şiiri’nde mahallîleşme eğilimlerine yakındır, ama büyük ölçüde geleneğe bağlıdır. Heceyle yazılmış şiirleri de vardır. Şiirleri arasında, bu yüzyılda gelişen ve rağbet gören şarkı nazım şeklinin örneklerine de rastlanır:

Ey âh dilin âteşin ikâ’a mı geldin
Ey seyl-i sirişkim dile imdâda mı geldin
Bu cünbiş u bu işve ile âh bilmem
Âbâda mı geldin dili berbâda mı geldin⁹

Şiirlerini daha ziyade besteye uygun, sade dille yazan İtrî, belîğ bir üslup kullanmıştır. Bu şiirlerde güçlü bir lafız ve mânâ uyumu göze çarpar. Şuara tezkirelerine ve güfte mecmualarına bakılırsa na’t, gazel, tahmis, nazire, tarih ve kıta gibi çok çeşitli türlerde şiirleri olan İtrî’nin muamma tanziminde de oldukça başarılı olduğu söylenir.¹⁰ Devrinin muamma üstadı Nabî’nin üslubundan etkilendiği

6 Mehmet Sarı-Yusuf İlgar, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, Kocatepe Üniversitesi Yayını, Afyon, 2002, s.113.

7 Sâlim Tezkîresi, s.100.

8 Mücib, *Tezkire*, İstanbul Ü. Ktp., TY. No.3913, Safaî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, No.2549; Mustafa Safvet, *Nuhbetü’l-Âsâr*; Ü. Ktp., TY. No.6189, İsmail Belîğ, *Nuhbetü’l-Âsâr*, Ü. Ktp., TY. No.1182,

9 *Mecmûa-i Şarkiyât*, v.36 ; Rüştü Şardağ, *Mustafa İtrî Efendi*, Kültür Bakanlığı/1110, Mersin, 1992, s.98.

10 Nuri Özcan, “İtrî”, DİA, c.XIX, İstanbul, 1999, s.221.

onun şiirlerine yazdığı nazire ve tahmislerden anlaşılmaktadır. İtrî, elimizdeki şiirlerine göre Mezakî, Bâkî, Yahya Nazîm'e de nazîreler yazmıştır. Yahya Nazîm (ö.1727) hem başarılı bir şair hem de musıkî meclislerini şenlendiren üstad bir bestekâr ve hanende idi. Kendisi, 5 müretteb dîvândan oluşan şiirleri içinde bütün nazım şekillerinden oluşan 297 na'tıyla da ünlüdür.¹¹

İtrî musıkî, hatt ve şiir meşk ettiği hocası Hâfız Post'un vefatına 12 beyitli bir kıta-i kebîre ile tarih düşürmüştür. Bu şiirde hacı ve bir imamın oğlu olduğunu öğrendiğimiz Hafız Post'un, mûsıkî ilmindeki mahareti methedilir. Musıkî meclislerinin aranan üstatlarından olan Hafız Post, eserlerini zevk sahibi kişilere hediye edermiş. Şiirden Hafız Post'un ömrünün sonuna doğru cemiyetteki yozlaşmadan dolayı bu meclislerden el çektiğini anlıyoruz. Daha doğrusu şiiri yazan İtrî de XVII.yüzyıl devlet ve toplum düzenindeki yozlaşmadan rahatsızdır:

*Gördü kim devrin usulü kec muhâlif gerdişi
Ehl-i tâb'ın rast kaddi dâim olmakda kemân
Didi İtrî Hâfız'a me'vâ ola Rabb cinân¹²*

Yenikapı Mevlevîhânesi civarında dünyaya gelen İtrî, bu çevrede yetiştiği için Yenikapı Mevlevîhânesi'yle irtibatını gençliğinden itibaren kesmemiştir. Rauf Yekta Bey İtrî'nin âyinlerden aldığı rûhânî neşeyle Mevlevîliğe intisab ettiğini belirtirse de bu hususta bir belgeye ulaşamamıştır. Burada neyzenliği meşk eden İtrî, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Câmî Ahmed Dede'den ve diğer Mevlevî üstadlarından istifade etmiştir.¹³ Ancak, İtrî'nin şiirlerinde didaktik bir tasavvuf vurgusu yoktur. Aksine Nedim'in neşesiyle rind bir eda ile şiirlerini söyler:

Çalışmamızda İtrî'nin yazdığı meşhur bir na'tın şerhini yaparak onun şair kimliğine bir katkımız olsun istedik. Bizimkisi yakacağımız birkaç buhurun güzel kokusuyla onun şairliğine şahitlik edebilmektir. Gazel formunda yazılan bu na't; yine İtrî tarafından nühüft makamında, ağır düyek usulünde bestelenmiş bir tevşihdir.

Na 'T-I İtrî Şerhi

*Sâyesi düşmez yere bir böyle nahl-ı Tûrsun
Mîhr-i âlem-gîrsin başdan ayağa nûrsun*

“(Ya Resûlallah!) Tur Dağı'ndaki nurdan ağaç sensin ki gölgen yere asla düşmez. Alemi ayakta tutan güneş sensin, baştan ayağa nurdan yaratılmışsın.”

11 Geniş bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, “Türk Edebiyatında Naatlara Dair”, s.7-8: <http://turkoloji.cu.edu.tr> (20.09.2012); Sâlim Tezkîresi, s.121, 240.

12 Rüştü Şardağ, *Mustafa İtrî Efendi*, Kültür Bakanlığı/1110, Mersin, 1992, s.168.

13 Rüştü Şardağ, *a.g.e.*, s..37.

İtrî, na'tına cemalullahın en güzel tecellisi olan Hz. Peygamber'i (sav.), Tur Dağı'nda ağaçtan görünen nura benzeterek başlıyor. Beyitte Hz. Musa'nın (a.s.) Tur Dağı'nda Hazret-i Allah'la buluşmasına telmih yapılmıştır. Tevrat'ta ve Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre Hz. Musa Tur Dağı'nda mübarek bir ağaçtan tecelli eden Cenab-ı Allah'la görüşmüş ve peygamberlik müjdesi almıştır.¹⁴

Allah zamandan ve mekândan münezzehtir. Ancak, peygamberlerine ve kimi seçkin kullarına varlık âleminde bir vasıtayla tecelli etmiştir, edebilir. Bu yönüyle aslında bütün kâinat baştanbaşa Tur Dağı gibi Allah'ın tecelli yeridir. Güzel, çirkin, iyi kötü yaratılmış her şey O'nun bir vasfının tecellisidir aslında. Sadece insan eşref-i mahlûkat olarak Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak yaratılmıştır. Bu anlamda en çok insan O'na yakındır. Bu nedenle Allah, meleklerinin insana secde etmesini istemiştir. İnsanlar içinde en seçkin yaratılışa, en mükemmel ahlaka sahip olan Hz. Muhammed (sav.) ise O'nun güzelliklerinin en güzel şekilde tecelli ettiği insan-ı kâmindir. Burada Hz. Muhammed'i (sav.) insanüstü gösterme durumu söz konusu değildir. Hz. Peygamber'in zahiri ve bâtinî yönüne dikkat çekilmiştir. Hakikat-ı Muhammediyye de denen Hz. Peygamber'in (sav.) bâtinî yönü O'nun Elest Bezmi'nde Rabbiyle âşık-mâşuk ünsiyeti içinde yakaladığı muhabbet, yaratılmış her güzellikte kendini gösterir. Zaten Hz. Peygamber'in Ahmed دما ism-i şerifindeki mim م harfi kaldırılırsa Cenâb-ı Hakk'ın Ehad دحا ism-i şerifi¹⁵ ortaya çıkar.¹⁶ Bu sırrı bilmeyenler dünyada da âhirette de kör kalacaktır.¹⁷ Hasan Sezâ-i Gülşenî'nin şeyhi olan Edirne Gülşenî Tekkesi şeyhi La'î Muhammed Fenâî (ö.1701) bu hakikatı şöyle anlatır:

***Mim-i mümkündür Ehad'dan Ahmed'i fark eyleyen
Böyle görmesen Fenâî bî-basarsın bî-basar (g.7/5)¹⁸***

İtrî'nin, Hz. Peygamber'i (sav.), Tur Dağı'ndaki mübarek ağaçtan görünen nura teşbih etmesinin ardında başka bir rakîk mânâ daha saklıdır: Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre Hz. Musa, başka bir seferinde yine Tur Dağı'nda ibadet esnasında Allah'a cemâlini göstermesini çok istediğini söylediğinde ken-

14 Kur'an-ı Kerim:Kasas/28-30. Kitab-ı Mukaddes'te ise kendisine peygamberlik gelmeden önce, Horeb Dağı'nda sürü güderken bir çalının ortasındaki alevde Allah'la görüşür. (B. Yaşar, Seyhan, *Kitab-ı Mukaddes ile Kur'an Kıssalarının Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Kahramanmaraş, Eylül, 2006, s.61.)

15 "De ki O Allah tektir." İhlas/1.

16 Cemaleddin Mahmud Hulvî, *Câm-ı Dil-nüvâz: Gülşen-i Râz Şerhi*, Haz.Sait Okumuş, İnsan Yayınları, İstanbul, 2010, s.36.

17 "Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür" İsra/72.

18 Şahver Çelikoğlu, *Lâlî Efendi'nin Dîvânçesi*, Yazı Yayıncılık, İstanbul, 1985, s.268

disine “*len terânî*” “Asla göremezsin beni” hükmü gelmişti. Dünya gözüyle hiç kimsenin Cenab-ı Hakk’ı görmeye dayanamayacağı konusunda Hz. Musa, ikaz edilmişti.¹⁹ Ancak onun ısrarlı isteği üzerine Tûr Dağı’nda dağa tecelli eden Rabb’inin haşmeti ve celali karşısında Hz. Musa bayılmış sonra da bu isteğine tevbe etmiştir. Neden Allah’ın bir elçisi O’nu görmeye dayanamamıştı?

Yüce Allah’ın sayısız esma-i hüсна’sının içinde cemal ve celal saklıdır. Hz. Musa, Cenab-ı Hakk’ın kudretini görmek istemişti. Bu isteği imkânsızdı çünkü Allah, O’nun celaliyle birlikte tecelliyatına dayanamayacağını biliyordu. Oysa Allah’ın celali ile kulları arasına giren rahmet perdesi Hz. Muhammed’dir (sav.) O; bütün âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.²⁰ Geçmiş ümmetler günahları yüzünden helak olmasına rağmen²¹ Fahr-i Kâinat Efendimizin dünyayı teşrifinden sonra âlemler rahmet şemsiyesi altına girmiştir. Müminler Hz. Muhammed’i (sav.) canından çok sevdikleri için²² ve sevdikleri sürece bu rahmet şemsiyesinin koruması altındadır.²³ İtrî’nin bu beyitte sakladığı rakık mânâyı son dönem Dîvân şairlerinden Hacı Ali Galib Efendi (ö.1925) de idrak etmiştir. O da Hz. Musa’nın *Len-terânî* diye ikaz edilmesindeki nüansa dikkat çeker: Ona göre Hz. Musa doğrudan cemalullahı talib olmadan Habîbullah olan Hz. Peygamber’in rahmet şemsiyesine sığınsaydı ve “*Ya Rabbi bana Habîbin Muhammed’in yüzünü göster*” deseydi; Allahu Teala kendisine “*Beni göremezsin,*” demezdi:

19 “*Musa, bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi de kendisiyle konuşunca şöyle dedi: - Rabbim, bana kendini göster.*” dedi: - *Asla göremezsin beni. Ama şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse, sen de beni görebileceksin. Rabbi dağa tecelli edince onu parça parça etti. Ve Musa baygın vaziyette yere yığıldı. Kendine gelince şöyle yakardı: - Tespih ederim o yüce varlığını, tevbe edip sana yöneldim. İman edenlerin ilkiyim ben.*” (Araf,143).

20 “Rahmet olarak gönderdik.”

21 Hz. Nuh’un kavmi (Ankebut/14, Nuh/25); Hz. Hud’a isyan eden Ad kavmi (Ankebut/37-38,-Fussilet/15-16), Hz. Salih’e inanmayan Semûd kavmi (Neml/45, Şems/13-14); Hz. Lut’un kavmi (Ankebut/33-34,Neml/54-55, Enbiya/74); Hz. Musa’yı inkâr eden Firavun kavmi (Şuara/63-66) gibi nice bayındır memleket Hakk’ı inkar içinde isyan ve zulümleri nedeniyle helak olmuştur (Hac/45).

22 “*Peygamber, mü’minler için kendi canlarından öncelikli, üstündür. Onun eşleri de mü’minlerin anneleridir.*” (Ahzab/6); “*Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber’in sesinden yüksek çıkarmayın. Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi, onunla da öyle yüksek sesle konuşmayın. Yoksa farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir. Allah Resulünün huzurunda seslerini kisanlara gelince: İşte onlar, kalplerini Allah’ın takvâ ile sınıdığı kimselerdir. Onlar için bağışlanma ve büyük bir ödül vardır.*” (Hucurat/2-3). Bu konuda ayrıca pek çok hadis-i şerif vardır.

23 “*...Efdalü’l-enbiyâ ve’l-mürselîn, hâtemü’n-nebiyyîn, rahmeten li’l-âlemîn habîb-i Hudâ sâfi-i rûz-ı cezâ fahr-i âlem Hazret-i Muhammed Mustafâ (sav.) efendimizin hürmetine ümem-i sâlifeye vukû’ bulan gibi gazab-ı İllâhiye’den ümmet-i Muhammed (s.a.v.) masûn ve mahfûzudur. Bu ümmetde kaht-ı galâ ve tâ’ün ve vebâ ve çekirge ve ihrâk ve siddet-i şitâ, vakitsiz kesret-i bârân ve hareket-i arz vukû’u vardır, ammâ ümem-i sâlifeye vukû’ bulan gibi değildir...*” (Orhan Bilgin “Gökmenzâde’nin İsâret-nümâ Adlı Deprem Risalesi” *Dil ve Edebiyat Arastırmaları Dergisi*, c.I, sayı: 2, Yaz/2010, s.3.)

*Söyleyeydi kim bana göster Habîbin vechini,
"Len-terânî" emriyle Mûsâ'ya olmazdı nidâ²⁴*

XVIII. yüzyılın meşhur na't şairlerinden Neccarzâde Rıza ise Hz. Peygamber'in Yüce Allah'ın cemalinin mazharı olduğunu şöyle anlatır:

*Len terânî peykerinden rûy-ı âlindir garaz
Tûr-ı dîdâr-ı tecelliden misâlidir garaz²⁵*

Burada Allahu Teala ile Hz. Peygamber'in mukayesesi söz konusu değildir. Yukarıda da değinildiği gibi Cenab-ı Allah'ın en mükemmel tecelligâhı, Hz. Muhammed'dir (sav.) O, *Makâm-ı Mahmud*'un sahibidir.²⁶ Hadislerde de bildirilen bu makamın sahibi olan Hz. Peygamber mahşerde *Liva-i Hamd Sancağı* altında insanlara şefaate edecektir.²⁷ Hz. Peygamber'in bu şerefe nâil olduğunun en güzel delili Mirac mucizesinde saklıdır. Mirac'da insan-ı kâmil-i mükemmil olan Hz. Muhammed'e "kâbe kavseyn ev ednâ" makamının gizli mânâları zâhir olmuş; perdesiz olarak Yüce Allah'la görüşmesinde kimsenin elde edemeyeceği nimetlerin sahibi olmuştur.

Fahr-i Kâinât olan Hz. Muhammed'in (sav.) insanoğlu için kıymetini ve önemini bilenlerden biri de Ebubekir Kânî Efendi'dir. (1712-1792). Onun gözünde dünya zenginliklerinin Hz. Peygamber'in ayağının tozunun zerresi kadar kıymeti yoktur. Hz. Peygamber'in saçının bir telini de 7 kat göğşe değişmez. Zaten atası Hz. Âdem de kendi neslinden Hz. Muhammed'in dünyayı teşrif edeceği müjdesini alınca sevinçten cennette bile duramamış; cennet güzelliklerini bir damla suya değişmiştir. Ebubekir Kânî Efendi de Hz. Âdem gibi ümmet-i Muhammed'den olma şerefini hiçbir şeye değişmez. Belîğ bir dille yazılan ve İzzeddin Hümâyî Bey tarafından şehnaz makamında ve Rıfat Bey tarafından beyatî makamında bestelenen bu kıta tekkelerde, dinî meclislerde okunagelmıştır:

*Gubâr-ı pâyine almam cihânı yâ Resulallah
Değişmem müyina heft âsumânı yâ Resulallah
Duyunca makdem-i teşrifin Âdem sulb-i pâkinden
Değişdi habbeye bâğ-ı cinânı yâ Resulallah (n.17)²⁸*

Ebubekir Kânî Efendi tecelliyât-ı Rabbanî'nin zuhur ettiği en güzel varlık olan Hz. Peygamber'in aşkıyla deli dîvânedir. O'nun aşkı ve himmeti olmadan

24 Hüseyin Güllüce, "Mütevekkilzâde Hacı Ali Galib Efendi Divânı ve Şiirlerindeki Kur'ânî Temalar", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 32, Erzurum, 2007, s.93.

25 Emine Yeniterzi, *Dîvân Şiirinde Na't*, Diyanet Vakfı Yayını, Ankara, 1993, s.99.

26 "...ümit edebilirsin, Rabb'in seni makâm-ı Mahmûd'a gönderecektir." (İsra/79)

27 Buharî, c.II, s.574; c.XI, s.127-129; Şifa-i Şerif, s.223.

28 Bilal Elbir, *Kânî Dîvânı Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Ü., TDE., Dan:Yrd.Doç.Dr.İlhan Genç, İzmir, 1997, s.49.

yaşayamayacağını bilir. Hatta yeryüzünde bastığı yerler baştan aşağı Tûr Dağı kadar mukaddes olsa da nûr-ı Muhammedî olmayınca hiçbir anlamı yoktur:

*Mazhar-ı nûr-ı tecellî olmayınca Kânîyâ
Basdığım yerler ser-â-pâ Tûr olsa istemem (g.120/9)²⁹*

Hız. Musa dışında, Allahu Teala ile görüşen tek peygamber, Hız. Muhammed'dir (sav.) Mirac'da Sidretü'l-Münteha'dan sonra Hız. Habibullah'ın Allahu Teala ile perdesiz görüşmesinden Kuran-ı Kerîm'de bahsedilmiştir. Ayrıca kırk beş kadar sahabe de bu muhteşem buluşmaya dair bizzat Hız. Peygamber'den bilgiler nakletmişlerdir. Mirac yolculuğu sonunda "kâbe kavseyin" (iki yay aralığı), "ev ednâ" makamlarına yükseltilmesi, Hız. Peygamber'in bir mucizesi olarak Kur'an-ı Kerîm'de şöyle anlatılır:

*"Ve o (Muhammed) en yüksek ufukta idi. Sonra (Cenab-ı Hakk'a) yaklaştı ve yüksek ufkun mâverasına yükseldi. O'nunla arasındaki mesafe iki arşın kadar veya daha yakın oldu. Bu suretle Allah kuluna vahyettiğini vahyetti."*³⁰

Mirac'a yükselirken Hız. Peygamber yolda karşılaştığı nice güzelliklere aldanmamış; "mazaga'l-basar" yani "gözünü şaşmamış"³¹ sadece Yüce Allah ile buluşacağı âna odaklanmıştı. Neccarzâde Rıza, Hız. Musa'nın "Sen beni görmezsin" diye ikaz edilmişken "mazaga'l-basar"ı gözüne sürme gibi çektiği için Hız. Peygamber'in dünya gözüyle Cenab-ı Hakk'ı görebildiğini ve reddedildiğini söylüyor:

*Eyledi çeşmin mücellâ kuhl-i "mazaga'l-basar"
"Len terânî"den rehâ oldu Cenâb-ı Mustafa*

İtrî beyitte Hız. Peygamber'i gölgesi (sâye) yere düşmeyen bir nur olarak nitelmiştir. Hız. Peygamber'in gölgesinin olmadığı bilinmektedir. Siyer ve hilyelerde bu hususta sahih bir rivayet bulunmuyorsa da Hız. Peygamber'i çocukluğundan itibaren bir bulutun güneşten koruduğu ve gölge gibi O'nu takip ettiğine dair sahih rivayetler mevcuttur.³² Na't literatüründe Hız. Peygamber'in gölgesinin olmamasına bağlı olarak zengin teşbih ve hüsn-i talillerle bu konu çok güzel işlenmiştir. O'nun gölgesinin olmayışı vahdetin tecelli yeri olan bedeninde kesretten bir iz bulunmadığının işareti olarak kabul edilmiştir.

Hız. Peygamber'in gölgesi yere düşmez, çünkü "O zillullah'dır. Sâye ef'âlden ve sıfatdan olur, mazhar-ı hüviyyetden olmaz."³³ Mutasavvıflar Hız. Pey-

29 Elbir, a.g.e., s.269.

30 Necm/7-10.

31 Necm/17.

32 Yaşar Nuri Öztürk, *Kuran-ı Kerîm ve Sünnete göre Tasavvuf*, Marmara Ü.İFAV Yayını, İstanbul, 1989, s.412.

33 Hulvî, *Gülşen-i Râz Şerhi*, s.320.

gamber'in saçını da Allah'ın gölgesi olarak düşünürler; zira o, siyah nurdan (nur-ı siyeh) ibarettir. Nesimî, bir natında "*Ey saçun zill-ı İlahi v'ey ruhun Allahahu nur*" derken Hz. Peygamber'in yanağında ve yüzünde (ruh) "*nurun alâ nûr*"³⁴ ayetinin parladığını ve bunun saçının siyahlığıyla gölgelendiğini anlatmıştır.³⁵

Şeyhî ise kaynaklarda Hz. Peygamber'in gölgesinin olup olmadığını aramanın ve bu konuda tartışmanın anlamsız olduğuna inanır. Çünkü "Nûru'l-Hüdâ" olan Hz. Peygamber'in zâhiri de bâtını da Allah'ın nuruyla dolduğu için onda gölge aramak abestir; nurun gölgesi olmaz:

*Çün oldu zâhiri vü bâtını nûr
Aceb mi cismi olsa sâyeden dûr*

Hz. Peygamber, seçkin ashab-ı suffe ile yaratılışa dair yaptığı kimi sohbetlerde Allah'ın ilk yarattığı cevherin nur-ı Muhammedî olduğuna dikkat çekmiştir.³⁶ Bu nura akl-ı küll, akl-ı evvel, cevher-i evvel, levh-i mahfuz, ruh-ı izafî de denir. Daha sonra melekler, peygamberler, veliler, müminler, kafirler, cinler, şeytanlar ve bütün varlık âlemi bu nurdan yaratılmıştır.³⁷ Başka bir hadis-i şerifinde "*Ben Allah'tanım; mü'minler de bendendir.*" buyurması aynı mânâyâ tekabül etmektedir.³⁸

İtrî *şiiirinde Hz. Peygamber'in, "mihri âlem-gîr" yani "dünyayı ayakta tutan güneş" ve "baştan ayağa nursun" ifadeleriyle bu gerçeği anlatmıştır. Kuran-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'in "nûr saçan bir kandil"*³⁹ olduğu ifade edilmiştir. Ayette geçen "*siraceñ münîra*" lafzından dolayı Hz. Peygamber'in Kuran-ı Kerîm'deki adlarından biri de *Sirac*'dir. Bir başka ayet, peygamberimizin bize "*Allah'tan gelen bir nûr*"⁴⁰ olduğunu söyler. Müfessirlerde bu ayette bahsedilen

34 Nur/35.

35 Yeniterzi, *a.g.e.*, s.213, 214.

36 "Hz. Peygamber, (sav.) sahabeden Cabir b. Abdullah'a (ra.) şöyle der: "*Ya Cabir, Allah, onun ışığı sebebiyle eşyayı yaratmadan önce senin Peygamberinin nûrunu yarattı.*" Keşfu'l-Hafâ, I, 265, 311, 827; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 127, V/317. Mevlana Şiblî, Asr-ı Saadet, c.III, s.166; Delail-i Hayrat Şerhi, yk.80a. Taberani ve Tirmizî bu hadisin zayıf olduğunu belirtir. El-Elbani, Silsiletü'l-Ehadise'd-Daife Ve'l-Mevdua, Dimeşk, 1965, c.III, s.56. Bu konuda benzer hadisler hatırlanabilir: "Allah'ın yarattığı ilk şey, kalemdi." Tirmizî, 33/Kader, 17, "*Allah'ın yarattığı ilk şey, akıldır.*" İbn Arabî, Tedbîrat-ı İlahiye, trc. ve şerh, Ahmed Avni Konuk, yayına haz. Mustafa Tahralı, İst. 2001, 68, 244; Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara, 2000, 114 vd. "Âdem ruh ile beden arasında iken ben peygamberdim" Ahmed İbn Hanbel, Müsned, IV, 66; V, 59; V, 379; Tirmizî, Menâkıb, I; Kâdi İyaz, eş-Şifâbi Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ, Dimeşk, ts. I, 326.

37 Hulvî, *Gülşen-i Râz Şerhi*, s.32; Yeniterzi, *a.g.e.*, s.149.

38 Ebû Dâvud, Sünnet, 16; Ahmed b. Hanbel, V/317; Kesfu'l-hafâ, I/219, 237, 309.

39 Ahzâb/46; Nur/35.

40 Maide/15.

nur lafzının Hz. Peygamber olduğu konusunda hemfikirdir.⁴¹ O'nun nuru ezelde varlık âleminin varlık sebebidir. Zâhiren de hidayet nuruyla bütün kainatı kıyamete kadar aydınlatacağı için Hz. Peygamber'in Bu ifade Klasik Türk Şiiri'nde ve Tekke Edebiyatı'nda sıkça işlenen bir konudur.⁴²

Hz. Peygamber'in ayette bildirildiği üzere büyük bir tevazu içinde buyurduğu "Ben de sizler gibi bir insanım"⁴³ sözünü günümüz İslam âlimlerinden Seyyid Hüseyin Nasr "*Doğru fakat, taşlar arasındaki bir yakut gibi.*" şeklinde yorumlamıştır.⁴⁴ Bu ifade Hz. Peygamber'in zâhir ve bâtin özellikleri arasındaki ince nüansı pek güzel ifade eder.

Târik-ı gülzâr-ı âlem mâlik-i milk-i adem

Münkirine mahz-ı mâtem mü'minîne sûrsun

"Dünya güzelliklerini gül bahçelerini terk edip yokluk (fenafillah) diyarına sultan olan sensin. Seni inkâr edenlere göre matemlerinin sebebisin. Müminler içinse yaşama sevincisin."

İtrî için yeryüzü bütün güzellikleriyle süslü bir çiçek bahçesidir. Aslında beyitte vurgulanan; "alçaklık, kötülük" mânâsındaki "denâet" kökünden türeyen dünyanın "masiva" olduğu; yani insanı Allah'tan uzaklaştıran aldatici güzelliklerle bezenmiş olduğudur. Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde dünyaya meyleden; mal, mülk hırsı ve nefsanî hevesler peşinde koşan insanın hüsrana uğrayacağından sık sık bahsedilir.

Hz. Peygamber, yaratılmış herşeyin, 18 bin âlemin Efendisi olduğu hâlde dünyanın aldatici ve geçici güzelliklerini terk etmiş, gözü Cenab-ı Hakk'tan sapsamamıştır. yani "târik-ı gülzâr-ı âlem" olmuştur. Fahr-i Kâinât efendimiz, "*Allah'ın zâtından başka her şey yok olur.*"⁴⁵ ayeti gereği, gerçek varlığın yalnız Allah olduğunun (Lâ mevcûde illâ Hû) farkındaydı. Bu nedenle O fenafillaha talip olmuşların sultânıdır; İtrî'nin tabiriyle "*mâlik-i milk-i adem*"dir.

Ancak İbn-i Arabî Hazretleri, nefsin fena bulması fikrinin çoğunlukla yanlış anlaşıldığı kanaatindedir. Ona göre Hz. Peygamber "*Nefsini bilen muhakkak Rabbini bilir*" buyurmuştur; "*Nefsini fâni kalan muhakkak Rabbini bilir*" deme-

41 Taberî, Tefsîr, Suudi Arabistan, 2003, VIII, 264; Bursevî, Tefsîr, IV, 495; Ayrıca bk., Ferahu'r-Rûh, 52, 91

42 Erzurumlu Darir, *Siretü'n-Nebi*, Haz. Mustafa Erkan, A.Ü.S.B.E., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1986, s.25; Ayşe Beyazıt, Ahmed Bican'ın "*Müntehâ*" İsimli *Fusûs Tercümesi İşığında Tasavvuf Düşüncesi*, Marmara Ü., S.B.E., Tasavvuf Bilim Dalı, İstanbul, 2008, s.117,144, 146, 176, 180; *Fuzulî Dîvânı*, s.403, *Nabî Dîvânı*, s.7,9,10; *Niyazî-i Mısırî Dîvânı*, s.25a; *Şeyh Galib Dîvânı*, s.2a; *Sezâî-i Gülşenî Dîvânı*, s.5; *Salih Baba Dîvânı*, s.50.

43 Fussulet/6

44 Seyyid Hüseyin Nasr, *İslamda İdealler ve Gerçekler*, çev. Ahmet Özel, İst. 1985, s.111.

45 Kasas/88.

miştir. Marifetullahı elde etmek nefsin fena bulması ile değil; nefsin marifeti ile mümkündür. Yani nefsin Cenab-ı Hakk'ın varlığına şahitlik etmesi gerekir. İnsanın kendi varlığının ve masivanın hiç olduğunu idrak etmesidir. Bu nedenle Hz. Peygamber "*Rabb'im, bana eşyayı olduğu gibi bildir.*" demiştir. Çünkü eşyanın hakikatini bilen Rabb'ini bilir. Var olan sadece Cenab-ı Allah'tır. Bu noktada Hz. Peygamber "*Dehre (dünyaya) sövmeyiniz. Zira dehr Allah'tır.*" buyurmuştur.⁴⁶

Hz. Peygamber "*Ölmeden önce ölünüz*" hadis-i şerifinde buyurduğu gibi manevî ölümle nefsanî arzuların kurtulan Cenab-ı Hakk'ın âşıklarına yol gösteren bir sultandır. Tasavvuf ıstılahında 4 tür manevî ölüm vardır. Kızıl ölüm (mevt-i ahmer); nefis ve şeytanla savaşarak ibadet ve itaate nefsi zorlar. Siyah ölüm (mevt-i esved); dinî ve tasavvufî esasları inkar edenlerin zulmüne tahammül ve sabırdır. Yeşil ölüm (mevt-i ahdar); bela ve musibetlere rıza göstermektir. Beyaz ölüm (mevt-i ebyaz) ise nefsin açığa dayanıp şikayet etmemesidir.⁴⁷ Marifetullahı erişmek isteyenler bunlara göre nefsiyle mücadele ve mücahede etmelidir. Hasan Sezâ'i-i Gülşenî "*târik-ı gülzâr-ı âlem*" ve "*mâlik-i milk-i adem*" sultanı olan Hz. Peygamber'in Hakk âşıklarına tavsiye ettiği bu yolu şöyle anlatır:

*Ne meyl-i devlet-i dâra ne yoklukdan keder-pîrâ
Ya tâc-ı zer yâhud başı kabâ uşşâka birdir bir*⁴⁸

Aslında Hz. Peygamber nefse muhalefetin ve dünya zevklerini terk etmenin çok zor olduğunu farkındaydı. Bu nedenle masivadan el çekmeyi ve nefsiyle savaşmayı cihad olarak görmüştür. Arapça'da cihad "her zorluğa göğüs gerip çalışmak, ve gayret etmek" gibi mânâlara gelir. Müşriklere ve kafirlere karşı durmak ve Allah'ın şeriatını yeryüzüne yaymak uğruna ömrü boyunca mücadele eden ve her türlü zulme katlanan Hz. Peygamber, cihadın sadece cephede savaşmak olarak algılanmasını istememiştir. Müminler nefislerinin düşmanlığına karşı daima cihad etmekle mükelleftir.

Bunun içindir ki zorluklarla dolu Tebük Savaşı'ndan⁴⁹ zaferle dönen Hz. Pey-

46 İbn Arabî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir: Varlık, Yokluk ve Nefsin Mertebeleri*, Tercüme ve şerh: M.Esad Erbilî, Haz.Ercan Alkan, Hayy Kitap, 2.bs., İstanbul, 2012, s.38, 46-49, 52.

47 İbn Arabî, *a.g.e.*, s.58-59.

48 Hasan Sezâî, s. 68

49 **Tebük Seferi:**(h.6/m.630) Bizans İmparatoru Herakleios, Hıristiyan Arap kabilelerinin desteğiyle Şam'da Müslümanlara karşı savaş hazırlığına başladı. Hz. Peygamber ve Müslümanlar kuraklık ve kıtlığa rağmen muharebe hazırlığındayken Şam'da bir veba salgını yayıldığını duyunca şehre girmeyi istemedi. Müslümanlar, heybetiyle düşmana korku saldı. Kur'an-ı Kerim'de orduya "zor zamanların ordusu" anlamında "ceyşü'l-usra" (Tevbe/117) diye met-hedilen Hz. Peygamber'in ordusu Tebük Seferi'nden zaferle döndü. (A.Cevdet Paşa, Mahir İz, *Peygamber Efendimiz*, Haz.M.Ertuğrul Düzdağ, Erkam Yayınları, İstanbul, 2002, s.277-281.)

gamber, yolda⁵⁰ ashab-ı kirâma “*Şimdi küçük cihâddan büyük cihada, nefsimizle cihada dönüyoruz!*” buyurmuştur. Hz. Peygamber burada düşmanla savaşmayı küçümsemiyor; aksine ömrü boyu nefsiyle mücadelenin zorluğuna dikkat çekiyor. Kin, haset, egoizm, gurur, büyük günahlara meyiletme gibi yıkıcı ve tahrip edici nefs-i emmareye ait düşman duyguların hepsiyle birden ömür boyu savaşmak hakikaten çetin bir cihaddır. Nefsine karşı cihad-ı ekberde zafer kazanan müminler için Allah yolunda can vermek çocuk oyunu gibi eğlencelidir. Yahya Kemal’in ifadesiyle onlar, şehit olacakları için cihada giderken de “çocuklar gibi şendik” derler. Hz. Peygamber her iki cihadı da en mükemmel şekilde birleştirmiş eşsiz bir komutandır. “*İki göz vardır ki Cehennem ateşi görmez: Harp meydanları ve cephelelerde nöbet tutan askerin gözü ve bir de Allah korkusundan ağlayan göz.*”⁵¹ *hadis-i şerifinde de her iki cihadın birbirini tamamladığını vurgulamıştır:*

İtrî, beytin ikinci mısraında Hz. Peygamber’i dostlarının ve düşmanlarının gözünden değerlendirerek ikisi arasındaki tezatı göstermiştir: Bütün insanlığa ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber,⁵² Allah yolunda iyiye, doğruya ve güzele insanları davet etse de müşriklerin ve kafirlerin gözünde en büyük düşmandı. Amcaları Ebu Leheb, Ebu Cehil ve diğer müşrikler için Hz. Peygamber, mevcut düzeni bozan, yok edilmesi gereken biriydi. Sonradan Müslüman olsa da Ebu Süfyan’ın karısı Hind ve diğer müşrik kadınlar için de matemlerinin ve acılarının tek sebebi O’ydu. Hind’in öfkesi Hz. Peygamber’in amcası Hz. Hamza’yı Uhud’da katlettirdiğinde bile dinmedi. Ancak Hz. Peygamber *Rahîm*’di⁵³ ve rahmeti onların öfkesini söndürdü. Hind gibi bazı müşrikler hatasını anlayıp sonradan Müslüman olup tevbe ettiler. Sultan III.Selim Han Hz. Peygamber’in şehameti ve ekmel ahlakı karşısında düşmanlarının bile imana geldiğini şöyle anlatır:

*Da ‘vî-i küfr ü cehâlet etseler bed-meşrebân
Geldiler îmâna gördükde zuhûr-ı şevketin*⁵⁴

Öte yandan Hz. Peygamber müminler için sevinç (sûr) kaynağıydı. Ashab-ı Kirâm kendilerine pek düşkün olan Hz. Muhammed’in⁵⁵ (sav.) etrafında gece gündüz pervane olmuştu. Öyle ki saçının, sakalının bir telinin dahi yere düşmesine kıyamadılar. Sahabe-i kirâm’dan Câbir b.Semûre “*Mehtaplı bir gecede Efendimin yüzüne baktım. Andolsun ki O’nun yüzü mehtaptan daha güzel ve daha parlaktı.*” İbn-i Abbas “*Konuştuğu zaman güzel dişleri arasından sanki*

50 Aliyyü’l-Kârî, el-Esrâru’l-Merfûa, s: 211, hadis no: 211. Ayrıca bkz: el-Aclûnî, Keşfu’l-Hafâ, c: 1, s: 424-425, hadis no: 1362.

51 Tirmizî, *Fezâilü’l-cihad 12*; el-Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, 5/288.

52 Enbiyâ/107.

53 Tevbe/128.

54 Yeniterzi, *a.g.e.*, c.II, s.55.

55 Tevbe/128.

ışık süzülürdü." Rebî binti Muavvez "O'nu gördüğünüz anda güneşin üstünüze doğduğunu sanırdınız." Enes b.Mâlik "O'nun ellerinden yumuşak hiçbir ipek, O'nun kokusundan tatlı hiçbir koku tanımadım." demiştir. Na't literatüründe Hz. Peygamber'i meth için yapılan teşbihlerin aslında hakikat olduğu bu ifadelerden anlaşılmaktadır.

**Sensin ol şâh kim Süleymânlar kapında mûrdur
On sekiz bin âleme hükmetmeye me'mûrsun**

"Yâ Resulallah! Sen öyle bir sultansın ki nice Süleymanlar kapında karınca gibidir. On sekiz bin âlem senin emrine verilmiştir."

İtrî bu beyitte Hz. Peygamber'i methederken Hz. Süleyman'ın saltanatına telmihte bulunmuştur. Hz. Süleyman'a Allah'ın lütfuyla "kendisinden sonra hiç kimsenin sahip olamayacağı"⁵⁶ bir saltanat bahşedilmişti. Hayvanların dilini bilen⁵⁷ ve rüzgâra, ins ü cinne hükmeden⁵⁸ bir sultan olan Hz. Süleyman, aynı zamanda emrindeki canlılara ve halkına son derece şefkatli ve merhametliydi ve tevâzu sahibiydi. Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Süleyman'ın ve karınca ile ilgili kıssada⁵⁹ sultanların karınca misali âciz kulları koruyup gözetmesi öğüdü verilmektedir. Hz. Süleyman karıncaların bile hakkını koruduğu için nam sahibi olmuştur. Karınca ise küçüklüğüne rağmen cesareti, ve kanaatkârlığıyla Hz. Süleyman'a ders veren hâliyle halk arasında ve literatürümüzde meşhurdur.

Beyitte Hz. Peygamber'in büyüklüğü ve kıymetiyle eşsiz bir sultan olduğu Hz. Süleyman gibi nice muktedir sultanın saltanatının Hz. Peygamber'in büyüklüğü ve kıymeti yanında karınca kadar önemsiz kalacağı anlatılıyor. Burada tebliğ yoluyla mübalağa sanatı yapılmıştır. Çünkü Hz. Peygamber'in büyüklüğü için aklın kabul edeceği şekliyle bir abartı söz konusudur. Aslında burada Hz. Peygamber'in Hz. Süleyman'la mukayesesi yapılmamıştır. Hz. Muhammed (sav.) insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilmiş, getirdiği şeriat, Hz. Süleyman'ınki gibi önceki bütün şeriatları nesh etmiştir. Bu sadece Hz. Muhammed'e has bir durumdur.⁶⁰ Süleyman (a.s.) da cinlere genel anlamda peygamber olarak gönderilmemiştir. Bilakis, onlara tam olarak hakim olmuş, zabt ve idare etmiştir.⁶¹ Zaten Hz. Süleyman'ın, insanlara ve cinlere hükmettiği mühründe besmele, kelime-i tevhid ve "Muhammedün Resûlullah" hatları yazılıydı.⁶² Hz. Süleyman

56 Sâd/35.

57 Neml/18-21.

58 Sâd/37, 38; Sebe/12, 13.

59 Neml/18.

60 Bursevî, *Tefsîr*, II, 467

61 Bursevî, *Tefsîr*, V, 517; VI, 366

62 Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, Bulak, 1252, Haz. Mustafa Utku Bursa, 2000-2006, I, s.65; *Tefsîr*, I, 180.

da diğer peygamberler gibi *Rahmeten li'l-âlemîn, Afüvv, Beşîr, Câmî, Fahr-i Âlem, Sahibü's-şefa'at, Rauf* ve *Rahîm* olan Hz. Muhammed'in⁶³ (sav.) *Urve-i Vuska'sına*⁶⁴ tutunmaya muhtaçtır. Çünkü Hz. Peygamber Resûlü's-sakaleyn'dir, yani hem insanların hem cinlerin peygamberidir.⁶⁵

*El benim dâmen senin ey Rahmeten-l'il-âlemîn
Şöhretim isyân benim sen afv ile meşhûrsun*

"Ey bütün kainata rahmet kaynağı Rahîm peygamberim! Ben ümmetinden âciz bir kulum, senin eteğine sığındım. Şöhretim beni isyankâr kıldı; ama sen ümmetine şefa'at etmekle meşhûrsun."

Her insan dünya ve ahirette Hz. Muhammed'in (sav.) rehberliğine muhtaçtır. Bu gerçekten hareketle İtrî, Hz. Peygamber'e acziyetini itiraf ediyor. "Dâmen" "etek" kelimesiyle Hz. Peygamberin mürşid (irşad eden, şeyh), sultan, hâfiz (koruyan), hâce (âlim, hoca), imâm, mazhar-ı zât-ı Hüdâ (Allah'ın zâtının yansıması), muktedâ (kendisine uyulan), murtezâ (seçkin), mutâ (itaat edilen), sefü'l-müznibîn (mahşerde şefa'atçi) olduğu⁶⁶ mecâz-ı mürsel yoluyla anlatılıyor.

Dünya içinde güzel ahlakı için bile olsa şöret sahibi olmak müminlere manevî yönde felaket getirir. Hz. Peygamber'e göre insanı insana köle yapacağı için "şöhret âfettir"⁶⁷ buyurmuştur. Hz. Peygamber, şöret âfetine bulaşmamak için medh ü senâ ölçüsünü şöyle açıklamıştır: Bir adam, Resulullah'ın (sav) yanında bir başkasını medh u sena etmişti. Efendimiz üç kere "*Yazık sana! Arkadaşının boynunu kestir. Biri Müslüman kardeşini illa övecekse bari: -Falancayı zannederim, şöyledir. Allah'a karşı kimseyi temize çıkarmam. Ama şu fazileti vardır-desin.*"⁶⁷ buyurdu. Yine buyurdu ki: "*Kim şöret elbisesi giyerse Allah ona zillet elbisesi giydirir.*"⁶⁸

İtrî de bütün mutasavvıflar gibi şöretten şikayetçidir. Şöhret sadece sanatıyla, ilmiyle meşhur kişilerin yakalandığı bir hastalık değildir. Nefsinin emrine uyan herkeste az ya da çok beğenilme arzusu vardır. İtrî de nefsinin sevdiği, gizli ve açık kötü huylarından dolayı Hz. Peygamber'in şefaatine sığınıyor. Çünkü kıyamet gününde bütün peygamberler bile O'nun şefa'atinden istifade edecektir.⁶⁹ Zâtî bu gerçeği şöyle dile getirmiştir:⁷⁰

63 Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 194, 166, 173, 176, 194, 197.

64 Bakara/256.

65 Hulvî, *Gülşen-i Râz Şerhi*, s.316-318; Yeniterzi, *a.g.e.*, s.195.

66 Yeniterzi, *a.g.e.*, 318, 320, 178, 177, 181, 184, 187, 188, 198.

67 Buhari, Şehadet 16, *Edeb* 54, 95; Müslim, *Zühd* 65, (3000) Ebu Davud, *Edeb* 10, (4805)

68 Ebu Davud, *Libas* 5, (4029), 4030)

69 Buhari, *Tevhid* 36, 19, 37, *Tefsir*, Bakara 1, Rikak 51; Müslim, *İman* 322, (193) Buhari, *Enbiya* 3, 8, *Tefsir*, Beni İsrail 5; Müslim, *İman* 327, (194) Tirmizi, *Kıyamet* 11, (2436)

70 Yeniterzi, *a.g.e.*, s.306.

*Sen ümmetini isteyesin Hazret-i Hakk'dan
"Nefsî" deyicek cümle nebî rûz-ı kıyamet*

***

*Pâdişâh-ı evvelîn ü kiblegâh-ı âhirîn
Evvel ü âhir imâmü'l-enbiyâ mezkûrsun*

"Yaratılıştaki ilk sultan da sensin En son şefaatine sığınılacak merci de sensin. Çünkü sen ezelden ebede peygamberlerin imamı, önderi olarak zikredilirsin."

Esma-i Hüsnâ'dan olan Evvel ve Âhir Hz. Peygamber'in yaratılıştaki, nübüv-vette ve haşr gününde ilk oluşuna işaret eder. Yukarıda hadis-i şeriflerde bahsedildiği gibi Allah'ın yarattığı ilk cevher Hz. Peygamber'in nurudur. Bu yüzden Hz. Peygamber "küntü kenze mahfiyyen"⁷¹ hadis-i kudsîsine mukabil "Mir'ât-ı Hak"tır. "Mümin müminin aynasıdır" hadis-i şerifi de Mümin olan Allah ile müminlerin en kâmilî Hz. Muhammed'in (sav.) âşık-mâşuk muhabbetini anlatır. Bütün âlemler ve canlılar bu muhabbetin farklı tecellileridir.

Hz. Peygamber, "Allah'ın ilk yarattığı şey, beyaz incidir"⁷² demiştir. İşte bu inci, Nûr-ı Muhammedî'dir. İslam literatüründe Hz. Peygamber'in bir adı da "Dürr-i Yetim", yani "Yetim İnci"dir. Yemen civarında nadir çıkarılan büyük bir inciye de bu ad verilmiştir. İbn Arabî, Muhammedî Hakîkati insan kemâllerinin ulaşabileceği son nokta sayar. Bu açıdan baktığımız da Hz. Peygamber, insan-ı kâmilin en yetkin, ekmel sûretidir.⁷³

Ezelden ebede bütün peygamberlerin önder imamı yine Hz. Peygamber'dir. Mirac'da bütün peygamberler O'nun imamlığında cem olup namaz kıldılar. Kıyamet günü de bütün peygamberler O'nun hamd sancağı altında toplanacaktır. Şebüsteri'nin *Gülşen-i Râz* şerhinde Hulvî "ekmel-i mevcudat" olan Hz. Peygamber'in cümle enbiyanın ve evliyanın "salar"ı yani başkomutanı, lideri olduğundan bahsetmiştir.⁷⁴

*Yâ Resûlallah umarım diyeyin rûz-ı cezâda
Gerçi cürmün çokdur ammâ İtrîyâ! Mağfûrsun*

"Yâ Resûlallah! Kıyamet günü bana –Ey İtrî, gerçi günahın çoktur; ama sen de affedildin- diyeceğini umuyorum."

71 "Allah buyurdu: Ben bir gizli hazine idim; bilinmek istedim, mahlukatı yarattım." (Aclunî, II, 132)

72 Nuran Döner, *Tasavvuf Kültüründe Hz. Peygamber Tasavvuru*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, SBE, Tasavvuf Bilim Dalı, Bursa, 2007, s.20.

73 Geniş bilgi için bkz. Nuran Döner, a.g.e; Hulvî, *Gülşen-i Râz Şerhi*, s.32.

74 Aşık Paşa, *Garibnâme*, c.I, Haz.Kemal Yavuz, TDK Yayını, Ankara, 2000, s.45; Hulvî, a.g.e., s.284.

İtrî makta beytine kıyamet gününün dehşetinden sadece Hz. Peygamber'in sevgisine, şefaatine sığınarak kurtulabileceğini dile getirerek başlıyor. Şefaata aleyhinde bazıları haddi aşan yorumlar yapılsa da Fahr-i Kainat, Sebeb-i Hilkat, Habibullah olan Hz. Muhammed'in (sav.) şefaata yetkisine sahip olduğu Kur'an-ı Kerim'de açıktır.⁷⁵ Hz. Peygamber'in şefaata yetkisine sahip olduğunu Buhârî, Müslîm, Tirmizî, Ebu Davud, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Dârimî gibi muhad-disler de haber verir.⁷⁶ Bu hadislerde de Hz. Peygamber'in ümmetine ve bütün insanlığa şefaata için secdeye kapanıp Allah'a niyaz edeceği ve Allah tarafından kendine şefaata izninin verileceği anlatılır. Allah'ın izniyle Hz. Peygamber'den başka sıddıklar, nebîler, melekler ve şehitlerde kıyamet günü şefaataçı olacaktır.⁷⁷

Elmalılı Hamdi Yazır, "Rabbim sana sen razı oluncaya dek verecek"⁷⁸ ayeti-nin bizzat Hz. Peygamber'in tefsiriyle şefaate delil olduğunu anlatır.⁷⁹ Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber "Ben Rabbim bana 'Razı oldun mu ey Muhammed!' de-yinceye kadar şefaata edeceğim. O vakit ey Rabbim 'evet, razı oldum, diyeceğim.'" buyurmuştur.

Hiç kimse yaşarken zâhiren Allah'a şirk koşmadığından ve günah işlemediğinden emin olamaz. Hz. Yusuf, iftiraya uğradığında -ki peygamberler masundur- "Nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis, Rabbimin merhamet ettiği durumlar hariç, olanca gücüyle kötülüğü emreder. Ama Rabbim çok affedicidir, çok esirgeyicidir."⁸⁰ demiştir. İtrî bu hakikatin farkındadır. Bu nedenle gizli, açık günahlarının kendisini kıyamet günü hüsrana uğratmasından endişelidir. Mahşerde amellerinin boşa çıkacağı korkusuna tek çare Hz. Peygamber'in şefaattir. Çünkü O "Benim şefaatom, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir."⁸¹ buyurmuştur. Ancak

75 "Rahmân'dan bir söz almış olanlar dışında hiç kimsenin o gün şefaata yetkisi olmaz." (Mer-yem/87); "O gün, Rahman (olan Allah)'ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimseden başkasının şefaati bir yarar sağlamaz." (Taha/109); "O'nun hoşnutluk verdiklerinden başkasına da şefaata etmezler." (Enbiya/28); "Allah katında O'nun izin verdiği kimseler dışında hiç kimse şefaata, aracılık edemez." (Sebe/23); "Göklerde nice melekler var ki onların şefaati hiçbir işe yaramaz. Ancak Allah dilediği ve hoşnut olduğu kimselere şefaata izni verirse durum değişir." (Necm/26)

76 Buhârî, *Teyemmüm*, 323; *Ehâdisü'-Enbiya* 3092, 3111; *Tefsîrü'l-Kur'an* 4116, 4343; *Kitâbü'd-Da'vât*, 5829; *Tevhîd*, 6886,695. Müslîm, *Salât*, 577; Hac, 2426. Tirmizî, *Sıfatü'l-Kiyâme*; 2359, 2365, 2525; *Da'vât*, 3502, *Menâkıb*, 3546, 3852, 3859, 3863. Ebu Davud; *Sünne*, 411. İbn Mâce, *Zühd*, 4297, 4301, 4308. Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 15, 5898, 7725, 9533, 9810, 10419, 14007, 15496, 20234, 20293, 20304, 10721, 11322, 11969, 12359, 13968,20365, 21938, 26146. Dârimî, *Mukaddime*, 49, *Rikâk*, 2687.

77 Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 15; Tirmizî, *Menâkıb*, 3852; Buhârî, *Tevhîd*, 6886.

78 Duha/5

79 Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.IX, Azim Yayıncılık, İstanbul, yy., s.274.

80 Yusuf/53.

81 Bkz: Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 21; İbn Mâce, *Zühd*, 37. Şefaata hakkında başka hadisler için bkz: Buhârî, *Da'vât*, 1, *Tevhîd*, 31; Müslîm, *İmân*, 322.

Hız. Peygamber, sevenlerinin, kendisini şefaatine güvenip dünyada nefsinin ve şeytanın emrinde yaşamaması konusunda aile efradını dahi uyarmıştır.⁸²

Hız. Peygamber'in aşkı ile yanan âşıklar dünyada O'nun hasretiyle daima ateşler içinde yanar. Hız. Peygamber'in kıyamette kendilerine itibar etmemesi, onlar için "celaldir", cehennem ateşinden beterdir. İtrî'nin hocası Hafız Post da buna iman etmiştir ve bütün müminler gibi şefaate ümidiyle yanar:

*Zülâl-i afvına ben hastayı lutf eyle sîrâb et
Derûnum yakmasın tâb-ı celâlin yâ Resulullah⁸³*

Sonuç itibarıyla İtrî, Hız. Muhammed'in (sav.) cemelallahın en güzel ve eşsiz aynası olduğuna fikrinden hareketle bu na'tında O'na olan sevgisini dile getirmiştir. Kullandığı ifadeler hayalî benzetmelerden öte, tasavvuf terminolojisinde ayet ve hadislerle desteklenen önemli kavramlardır. Mevlevî olsun, Halvetî-Buhûrî olsun, ya da olmasın; İtrî'nin bu na'tının analizinde gördük ki diğer mutasavvıf şairler gibi o da sağlam bir tasavvufî tecrübeye sahiptir.

82 "Ey Allah'ın elçisinin halası Safiyye! Senden de ben Allah'ın azabının bir kısmını def edemem. Ey Muhammed'in kızı Fatıma! Malımdan dilediğini iste, vereyim. Ama Allah'ın azabından hiçbir şeyi senden def edemem." (Ebu Abdullah b. İsmail el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî Tercümesi*, Ter. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul, c. VI, s.2599.

83 Avni Erdemir, *Anadolu Sahası Musikîşinas Dîvân Şairleri*, TÜSAV Yayınları, Ankara, 1991, s.195.

Kaynakça

- A.Cevdet Paşa, *Peygamber Efendimiz*, sadeleştiren, Mahir İz, Haz. M.Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, Erkam Yayınları, 2002.
- Abdulkerim, Kuşeyrî, *Risâle*, Tercüme: Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1991.
- Aclunî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzillü'l-İlbas*, c.I Mısır, 1351.
- Affî, Ebu'l-Alâ, *Muhyiddin İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, Tercüme: Mehmet Dağ, Ankara, 1975.
- Ahmed b., Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Kahire, 1895.
- Ahmed Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Tercüme:Tahsin Yazıcı, I-II, İstanbul, 2001; ayrıca tek ciltte, İstanbul,2006.
- Akdoğan, Bayram, "Türk Din Musikisi Tarihine Bir Bakış", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, sayı I, 2008, s.176.
- Aksoy, Bülent, "Osmanlı Geleneğinde Dinî Musiki Üstüne Birkaç Not" *Diyanet Dergisi*, Mayıs/2009.
- Akyüz, Kenan, *Fuzulî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- Aşık Paşa, *Garibnâme*, c.I, Haz.Kemal Yavuz, TDK Yayını, Ankara, 2000.
- Beyazıd, Ayşe, Ahmed Bican'ın "Müntehâ" İsimli Fusûs Tercümesi Işığında Tasavvuf Düşüncesi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, S.B.E., Tasavvuf Bilim Dalı, 2008.
- Bilgin, Orhan, "Gökmenzâde'nin İşâret-nümâ Adlı Deprem Risalesi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sayı 2, Yaz/2010, s.3.
- Bilkan, Ali Fuad, *Nabî Dîvânı*, c.I-II, Ankara, Akçağ Yayınları, 2011.
- Buharî, Ebu Abdullah, *Sahih-i Buharî Tercümesi*, Tercüme: Mehmet Sofuoğlu, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2009.
- C. Mahmud Hulvî, *Câm-ı Dil-nüvâz: Gülşen-i Râz Şerhi*, Haz. Sait Okumuş, İstanbul, İnsan Yayınları, 2010.
- Çelikoğlu, Şahver, *Hasan Sezâî-i Gülşenî Dîvânı*, İstanbul, Yazı Yayıncılık, 1985.
- Döner, Nuran, *Tasavvuf Kültüründe Hz.Peygamber Tasavvuru*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi Tasavvuf Bilim Dalı, 2007.
- Ebu Abdullah Muhammed b.Abdurrahman, *Delail-i Hayrat Şerhi*, Sadeleştiren:Abdulkadir Akçiçek, İstanbul, Çelik Yayınevi, 1999.
- Elbir, Bilal, *Kânî Dîvânı Üzerine Bir İnceleme*, Danışman Yrd.Doç.Dr. İlhan

Genç, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, 1997.

Erdemir, Avni, *Anadolu Sahası Musikîşinas Dîvân Şairleri*, Ankara, TÜSAV Yayınları, 1991.

Erdoğan, Kenan, *Niyazî-i Mısrî Dîvânı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

Ergun, Sadeddin Nuzhet, *Türk Müziği Antolojisi*, c.I-II, İstanbul, 1942.

Erzincanlı Tüfekçizade, *Salih Baba Dîvânı*, Ankara, Reyhan Yayınları, 1994.

Erzurumlu Darir, *Siretü'n-Nebi*, Haz. Mustafa Erkan, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, A.Ü., 1986.

Gazâlî, Muhammed , *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, Tercüme: Mehmet A. Müftüoğlu, İstanbul, 2007.

Güllüce, Hüseyin, “Mütevekkilzâde Hacı Ali Galib Efendi Divânı ve Şiirlerindeki Kur'anî Temalar”, Erzurum, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü *Der-gisi*, sayı 32, 2007, s.93.

Hucvirî, Ali b. Osman, *Keşfu'l-Mahcûb: Hakikat Bilgisi*, Tercüme: Süleyman Uludağ, İstanbul, 1991.

İbn Arabî, *Nefsini Bilen Rabbini Bilir: Varlık, Yokluk ve Nefsin Mertebeleri*, Tercüme ve şerh M.Esad Erbilî, Haz. Ercan Alkan, İstanbul, Hayy Kitap, 2012, s.38, 46-49, 52.

İbn Arabî, *Tedbîrat-ı İlâhiye*, Tercüme ve Şerh Ahmed Avni Konuk, Haz. Mustafa Tahralı, İstanbul, 2001.

İbn Kesîr, *Şemâilu'r-Rasûl*, Kâhire, 1968.

İsmail Hakkı Bursevî, *Ferahu'r-Rûh*, Haz. Mustafa Utku, Bursa, 2010.

İsmail Hakkı Bursevî, *Mesnevî şerhi, Rûhu'l-Mesnevî*, Haz. İsmâil Güleç, İstanbul, İnsan Yayınları, 2005.

İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Tercüme: Ömer Çelik vd., Red.Hasan Kâmil Yılmaz vd., İstanbul, Erkam Yayınları, 2009.

Kalkışım, Muhsin, *Şeyh Galib Dîvânı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 1994.

Malik b.Enes, *el-Muvatta*, Beyrut, 1951.

Mecmûa-i Şarkiyât, Süleymaniye Ktp., Yozgat Bölümü, 214.

Mevlana Şiblî, *Asr-ı Saadet*, c.III, Tercüme: Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat, yy.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin, *Sahîhu Müslim*, c. I-V, 1954.

Nasr, Seyyid Hüseyin, *İslam, İdealler ve Gerçekler*, trc. Ahmet Özel, İstan-

bul,1985.

Özcan, Nuri, “Buhurîzâde İtrî Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.XIX, İstanbul, 1999, s.220.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kuran-ı Kerim & Sünnete göre Tasavvuf*, İstanbul, Marmara Ü.İFAV. Yay., 1989, s.412.

Sarı, Mehmet-İlgar, Yusuf, *Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar’da Mevlevîlik*, Afyon, Kocatepe Üniversitesi Yayını, 2002.

Seyhan, B.Yaşar, *Kitab-ı Mukaddes ile Kur’an Kıssalarının Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Sütçü İmam Üniversitesi Temel İslam Bilimleri, 2006.

Şardağ, Rüştü, *Mustafa İtrî Efendi*, Kültür Bakanlığı/1110, Mersin, 1992.

Şeyhülislam Esad Efendi, *Atrâbu’l-Âsâr*, İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, 5229, 1739.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Marifet Yayınları, 1995.

Yeniterzi, Emine, “Türk Edebiyatında Naatlara Dair”, s.7-8; <http://turkoloji.cu.edu.tr> [20.09.2012]

Yeniterzi, Emine, *Dîvân Şiirinde Na’t*, Ankara, Diyanet Vakfı Yayını, 1993.

Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara, 2000.

Yılmaz, Öztuna, “İtrî”, *Türk Musikisi Ansiklopedisi*, c.I, MEB, 1969.

Yılmaz, Öztuna, *İtrî*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1987.

